

מה בין מוות ממחלה, מטראומה או מרציחה, לגבי דין גוסס

בהלכות הקשורות לדינו של הגוסס, ישנה סוגיא מעניינת ולא כל כך מוכרת, שננסה לגעת בה להלן. זאת גמרא במסכת סנהדרין (דף ע"ח עמ' א):

"תנו רבנן: הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה - פטורין. רבי יהודה בן בתירא אומר: בזה אחר זה - האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו. אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, ואיש כי יכה כל נפש אדם. רבנן סברי: כל נפש - עד דאיכא כל נפש. ורבי יהודה בן בתירא סבר: כל נפש - כל דהוא נפש. אמר רבא: הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור. בגוסס בידי שמים - שהוא חייב. לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם. מר מדמי ליה לטריפה, ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים. מאן דמדמי ליה לטריפה - מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים? - גוסס בידי שמים - לא איתעביד ביה מעשה, האי איתעביד ביה מעשה. ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מאי טעמא לא מדמי ליה לטריפה? טריפה - מחתכי סימנים, הא - לא מחתכי סימנים."

עולה מדברי הגמרא, כי קיים הבדל בין "גוסס בידי שמים" – מצב טבעי שהוביל את האדם למצב של 'גוסס', לבין "גוסס בידי אדם" - אדם שנכנס למצב של 'גוסס' מחמת פעולה בידי אדם, בכך שההורג את "גוסס בידי שמים" – לכל הדעות הרי הוא חייב. בעוד שההורג את "הגוסס בידי אדם" נחלקו התנאים האם חייב על הריגתו.

כמה נקודות חשובות יש בעניין זה.

ראשית, התוספות הקשו, בשלמא שלפי חכמים השני שהרג אותו פטור, משום שאין כאן הריגת "כל נפש", שהרי הוא כבר היה נתון למיתה, על ידי ההכאה הראשונה, אבל מדוע הראשון שעשה אותו גסס בהכאתו אינו חייב?

התוספות מבארים, שקושייתם מתבססת על ההנחה שאכן הולכים בדיני בדיני נפשות אחר הרוב, ורוב גוססין למיתה!

התוספות כותבים תירוץ מחודש מאוד. בהמשך הפרק בסנהדרין שם מבואר, שמי שהכה את חברו, חובשין אותו [את המכה לראות אם ימות המוכה מאותה מכה], ואף על פי שאמדהו למיתה, אין הורגין אותו כל זמן שהוא חי, משום ש"זימנין נמי דאומדין למיתה וחי אף על גב דרובא מייתי", כלומר התורה חידשה שכל עוד הוא לא מת, עלינו לחשוש שמא לא ימות ממכה זו, ולכן רק חובשים את המכה וממתינים לראות מה יעלה בגורלו של

המוכה; משום כך למרות שהולכים אחר הרוב, אם בינתיים בא אחר ונתן לו מכה שהרגה אותו במקום – הראשון פטור.

יש הרבה מה לדון בדברי התוספות, ורק נעיר שבמנחת חינוך [מצוה לד - ה] כותב, שלפי דברי השב שמעתתא [ד - ח] שלא אזלינן בנפשות בתר רובא אלא היכא שהרוב הוחזק לגבי דינים אחרים, יש ליישב את קושיית התוספות.

לגוף הסוגיא, אנו רואים חילוק בין הגוססים, ולכאורה צריך עיון, מה סברת הסוגיא בחילוק הזה בין גוסס בידי אדם לגוסס בידי שמים, ואיך זה משפיע על דינו של המכה האחרון, שהרי מכל מקום המציאות דומה: הוא כבר קיבל מכה הממיתה בקרוב; המכה עכשיו קירבה את מיתתו; ואם חכמים סוברים שאין להתחייב עד שהמכה היא בגדר של "כל נפש" – מה החילוק בין המצבים?

והנה, בפירוש הרא"ש (נזיר ד ד"ה ודילמא) מבואר שאפילו לסוברים (שם מג, א) שאסור לכהן ולנזיר להטמאות לגוסס, אין זה אלא בגוסס בידי שמים, אבל לגוסס בידי אדם ודאי מותר להטמאות. ומשמע מדבריו, שהחילוק הוא שגוסס בידי שמים הוא ממש קרוב להיחשב מת ולכן אסור להיטמא לו, מה שאין כן גוסס בידי אדם שאף על פי שיש לו דין גוסס והוא קרוב למיתה, מכל מקום אינו נחשב כבר כמת.

ולפי זה החילוק בין הדברים הוא המציאות, אבל לכאורה מסוגייתנו מדובר להיפך, וכבר תמה עליו בשו"ת חתם סופר (יו"ד תשובה שלח ד"ה מ"מ) שבגמרא זאת מבואר בהיפוך שגוסס בידי שמים לא נחשב מת וההורגו חייב ואילו גוסס בידי אדם לרבנן נחשב מת וההורגו פטור.

והנה ברמ"ה כתב לבאר:

"וכן הכל מודים בגוסס בידי שמים ובא זה וקרב את מיתתו שהוא חייב דהאי הוא דשקל מיניה כוליה נפש דיליה וכי קא ממעיט קרא לרבנן היכא דשקיל האי מקצת והאי מקצת והכי משמע קרא איש כי יכה כל נפש עד דאיכא כולה נפש ביד זה ולא שניטלה מקצתה ביד אחר לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם כגון שהכוהו ראשונים ונעשה גוסס מכח המכה ובא האחרון וקירב את מיתתו רבנן מדמי ליה לטריפה ואמטול הכי מסתבר להו למדרש נפש כולה נפש (ורי' יוסי ברי' יהודה) [ורייב"ב] מדמי ליה לגוסס בידי שמים ואמטול הכי מסתבר ליה למדרש נפש כל דהו".

לפי זה הפשט הוא שאין החילוק בשאלה האם יש כאן מת או חי, אלא כיצד נוצר מצב 'גוסס' האם מחמת פעולה מעשית, או בדרך טבעית. כאשר הגוסס נעשה מחמת פעולה מעשית, אזי הוא נחשב שמכתו נמצאת בקרבו ומכוחה הוא יגיע לידי מיתה, והרי הוא נחשב כטריפה.

בעוד שה"גוסס בידי שמים", הרי אף שניטל ממנו מקצת מחייו, חלק חייו הנותר בקרבו קיים ואין כח פוטנציאלי בקרבו המביאו אל מותו.

ובאופן אחר כותב הבד קודש (ב"ק ס"י כג) לבאר את דברי הרמ"ה, שבגוסס בידי אדם נחשב שיש שני רוצחים כיון שהראשון התחיל את רציחתו, ולכן השני פטור כיון שלא רצח לבדו. וזו כוונת הגמרא שבגוסס בידי שמים לא איתעביד מעשה ואין עמו עוד אחד אחר שנשתתף בהרציחה, ולכן חייב, משא"כ בגוסס בידי אדם שהראשון השתתף ברציחה ולכן השני פטור. ולפי זה הפטור של ההורג גוסס בידי אדם הוא לא משום שנחשב כמת, אלא באמת אדרבה גוסס בידי שמים נחשב יותר כמת, אלא פטורו הוא משום שלא רצח לבדו.

[ובכל מקרה נראה מדברי הרמ"ה שצריך להתחשב בעיקרון שאף על פי שנפסק רוב גוססים למיתה, מכל מקום מיעוט גוססים לחיים, ולכן ההורג את הגוסס, חייב, מפני שיתכן שהוא מן המיעוט שנותרים לחיים].

וכדרך זו יש לדייק מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח (ד, ו):

"הכוחו י' בני"א בעשר מקלות ומת בין שהכוחו בזאח"ז בין שהכוחו כאחת כולן פטורין ממיתה ב"ד, שנא' כל נפש אדם, עד שיהיה אחד שהרג כל הנפש".

כלומר שאין זה שיעור במידת ההריגה, כמו שאפשר לפרש את לשון הגמ' עד שיהיה כל נפש, אלא זהו שיעור במעשה ההריגה המחייב, שכל שאין הוא לבדו הרוצח, אינו חייב.

ונראה לכאורה, שיש נפקא מינה חשובה בין שתי מהלכים אלו, לגבי אדם שנחבל ממכה טראומאית ללא מגע יד אדם, ואחר כך נרצח, האם באופן זה נחשב כגוסס בידי אדם, או שנחשב גוסס בידי שמים.

לפי הביאור שהשאלה היא האם יש עתה בגופו איזה סיבה הקיימת וגורמת למותו, אין לחלק בין מכה טראומטית שהגיעה על ידי אדם במכוון, לבין מכה שהגיעה ממקור אחר.

אבל לפי הביאור שכוונת הרמ"ה היא שזהו דין שאינו תלוי בשאלה האם נחשב שרצח איש מת או חי, אלא בגדרי החיוב שחידשה התורה שאין אדם חייב אלא אם כן הוא זה שעשה את המעשה לבדו – אף כלפי מי שכבר ממילא עומד למות – והעיקר הוא שלא יהיה אחר שמשותף עמו, אם כן במצב של מכה טראומטית, יהיה דינו כמו גוסס בידי שמים ולא כמו גוסס בידי אדם.

עוד יש לדון לפי דברים אלו, במה שהסתפק רבי עקיבא איגר (יו"ד ס"י ש"ה, סעיף י"ב), האם בכור שנעשה ל"ע גוסס בידי אדם, חייבים לפדות אותו, או לא, שכיון שמבואר בסוגיא שההורגו אינו נהרג כי נחשב כמת, אם כן יתכן שפטור מפדיון הבן כמו שטריפה פטור מפדיון הבן כמבואר בשו"ע שם, אף שבדרך כלל הדין שגוסס ויוצא ליהרג חייב בפדיון כמבואר

ביש"ש בב"ק (פ"א סי' ל'). והספק שלו בעצם האם מבואר בסוגיא שגוסס בידי אדם נחשב כמת או לא, וזה תלוי לכאורה בחילוקים שכתבנו, ודוק.

ושתי הערות נוספות:

בקובץ שיטות קמאי (בבא בתרא דף קכ"ז עמ' ב') משתמע כי החילוק בין ה"גוסס בידי שמים" ל"גוסס בידי אדם" אינו משום ההבדל בין רמת הסיכון לחייהם, אלא בדרש המקראות בלבד.

בתלמוד במסכת יבמות (דף ק"כ עמ' א) הגמרא דנה האם ה"מגוייד" [אדם המלא חתכים ופציעות ממכת חרב, ע"פ רש"י במשנה שם] נחשב כחיי ואין ודאות שימות. התוספות (שם, ד"ה למימרא, עמ' ב') מעלים כי המגוייד, נחשב כגוסס בידי אדם שוודאי ימות. וכן מבואר בתוספות הרא"ש (שם).